

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ РИТОРИКИ У ВНЗ

В умовах духовно-інтелектуального відродження українського народу, зростання його культурно-просвітницької активності, впровадження інноваційних процесів у практичну діяльність вчителя, активізується інтерес до фундаментальних гуманітарних наук, спрямованих на формування творчої гармонійної особистості, яка може ефективно володіти переконуючим словом, етичним риторичним вчинком.

Водночас зростає вагомість риторики в усьому світі, яку називають теорією і практикою комунікації (США), теорією мовного існування людини (Японія), неориторикою (Бельгія), а високоцивілізовані держави вкладають значні кошти в її розвиток з метою формування національного інтелекту як найціннішого ресурсу.

У цих умовах перебудова вітчизняної вищої школи передбачає вирішення багатьох проблем, серед яких чільне місце належить підготовці висококваліфікованих кадрів, які б майстерно володіли словом – ораторським мистецтвом.

Пошуки нових підходів та шляхів підготовки сучасного вчителя-філолога ґрунтуються на положеннях Державної національної програми («Україна XXI століття»), Законах України «Про Освіту», «Про вищу освіту», в Концепції мовної освіти, Державному стандарті базової й повної середньої освіти та ін. На різних етапах суспільного розвитку дослідникам вивчено та узагальнено науковий та емпіричний досвід щодо виховання риторичної культури особистості. У вітчизняній науці окреме місце належить працям, присвяченим теорії і технології виконавсько-мовленнєвої діяльності (І. Зимня, А. Капська, Ю. Львова, В. Тернопільська та ін.). Особливості впливу живого слова у педагогічному спілкуванні вивчали І. Зязюн, В. Кан-Калик, О. Киричук, А. Мудрик, М. Пашкова, В. Сухомлинський та ін. Роль

слова як засобу взаєморозуміння, переконання та виховання риторичної культури досліджували Ю. Азаров, Н. Болдирєв, Г. Сагач, І. Зязюн, Н. Кузьміна, А. Сластьонін, Н. Тарасевич та ін. Зокрема Г. Сагач вказує, що майстерність слова є «обов'язковим компонентом у діяльності педагога, хоча вона й досі відіграє другорядну роль у комплексі професійно-педагогічних умінь» [8, с. 159].

Дослідниця наголошує на необхідності розвитку нової галузі педагогічної науки – теорії і технології виконавсько-мовленнєвої діяльності педагога, яка вимагає відродження національної риторичної спадщини, формування національної школи красномовства, викладання курсу риторики в школах нового типу, ВНЗ України з метою виховання риторичної культури в системі народної освіти через концепцію гуманітаризації і гуманізації неперервної освіти [8, с. 159].

Дотично до цієї проблеми значний інтерес викликають праці С. Бугайової, Н. Буяльського, Л. Коренюка, Р. Маймана, С. Найдьонова, М. Соловйової, у яких дослідники визначили шляхи формування виконавсько-мовленнєвих умінь у майбутніх вчителів на рівні вищої школи.

Ні їх думку, принципово важливу роль в оновленні змісту освіти має відігравати орієнтація на інтегративні курси, зокрема риторики філософсько-дидактичного спрямування, пошук нових підходів до структурування знань, методики викладання предметів тощо.

Виховання риторичної культури особистості випускника вишу, зокрема майбутнього вчителя-філолога, ґрунтується на головних принципах педагогіки, риторики, психології та мистецтва. Теорію особистісно-діяльнісного підходу відбито в концепціях Л. Виготського, С. Рубінштейна, О. Леонтєва, К. Станіславського, які розвивали ідею максимально ефективної виконавської, ораторської діяльності педагогів з метою розв'язання педагогічних завдань.

Педагоги-теоретики В. Голубков, М. Рибнікова та інші поєднували словесну й педагогічну діяльність з мистецтвом живого слова як

педагогічного інструменту навчання. А. Макаренко, В. Сухомлинський розширили цей взаємозв'язок на рівні ієрархії: мистецтво слова – виховання творчої особистості вчителя, що знайшло продовження в сучасних дослідженнях виховання риторичної культури особистості, зокрема, А. Капської [5].

Виховання риторичної культури особистості студента – майбутнього вчителя-словесника – вимагає формування спеціальних умінь у тісному зв'язку із вихованням мовленнєвої культури. Для цього до навчальних програм вишів включено дисципліни, що формують мисленнєво-мовленнєву та комунікативну культуру студента: риторику, мистецтво ділового спілкування (III–IV курси); еристику, полемічну майстерність оратора, теорію і практику аргументації (V курс).

Зміст програми риторики включає знання теорії та історії риторики, красномовства, розвиток педагогічної техніки, культури мовлення, ораторського мистецтва, полемічної майстерності оратора тощо. Живе ораторське слово вчителя є творчим актом ефективної комунікації з учнями, де матеріалом для спілкування найчастіше виступають власні думки оратора або думки, втілені письменниками та вченими у спеціальних текстах. Вплив учителя чи викладача вишу на інтелект та емоції аудиторії є необхідною умовою впливової переконуючої усної комунікації [10]. Система підготовки майбутніх фахівців передбачає створення передумов для теоретико-практичного оволодіння студентами ораторськими вміннями як способом педагогічного впливу на учня. Кінцевим результатом навчання риторики вважаються такі вміння студентів:

- будувати розгорнутий монолог (лекцію тощо) з фахової проблематики;
- підтримувати ефективну конструктивну бесіду з будь-якої теми;
- засвоїти полемічне мистецтво, культуру конструктивного діалогу та полілогу (диспут, полеміка, дискусія);
- володіти етикою оратора;
- виробити індивідуальний образ оратора, власний ораторський стиль;

– розуміти і виявляти риси національної специфіки виступів та риторичних текстів зі скарбниці українського красномовства.

Окрім класичних, ефективними методами у формуванні риторичної особистості студента виявилися рольові та ділові ігри, методи словесної дії, розв'язання ситуативних завдань, творчі конкурси, мікровиступи на запропоновану тему, виступи-імпровазації, самоаналіз та рецензування (індивідуальна та колективна рефлексія), відеотренінги, відеопрактикуми, підготовка й проведення веб-квестів, тестування тощо.

У педагогічних університетах формування риторичної особистості здійснюється також і через самостійну роботу студентів, участь в художньо-творчих об'єднаннях, об'єднаннях за інтересами тощо.

Серед основних форм розвитку риторичних умінь студентів варто виділити: 1) слухання й конспектування повної лекції з риторики; 2) риторичний аналіз лекції, промови, виступу, дискусії тощо; 3) читання риторичної літератури з наступним аналізом, конспектування проблемних статей з риторики, еристики; 4) творення власної лекції, виступу з актуальної проблеми із наступним саморецензуванням; 5) написання рефератів, виступ із ними перед аудиторією (на наукових конференціях, під час педагогічної практики); 6) складання завдань творчого характеру тощо.

Кінцевою метою формування риторичної особистості має бути готовність студентів до самостійної риторичної діяльності у різних ситуаціях, у тому числі й нестандартних; стійкий позитивний мотиваційний інтерес до творчої риторичної діяльності; уміння вести бесіду на побутові, політичні, ділові, філософські, історичні та інші теми, що входять до кола культурної, компетентної людини; уміння слухати й чути співрозмовника, ставити запитання, коректно подавати репліки, вступати до розмови, доповнюючи й розвиваючи тему бесіди, брати участь у дебатах, диспутах, дискусіях з актуальних проблем.

Мета сучасної інтелігентної людини – осмислити багату риторичну спадщину людства й свого народу на новому етапі розвитку суспільства, а також, урахувавши власні можливості, конкретні ситуації спілкування,

виробити оригінальний ораторський стиль, розширити духовно-інтелектуальні обрії у контексті світової культури.

Література

1. Абрамович С. Риторика та гомілетика / С.Абрамович. – Чернівці, 1995 – 327 с.
2. Гурвич С.С. Основы риторики / С.С. Гурвич, В.Ф. Погорелко, М.А. Герман. – К., 1978 – 315 с.
3. Берн Е. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры / Ерик Берн. – М., 1992.
4. Зарецька Є.М. Риторика. Теорія і практика мовної комунікації / Є.Зарецька. М., 2002. – С. 480.
5. Капская А.И. Основные тенденции развития мастерства слова педагога / А.Капская. – К., 1988. – 287 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001. – 23 с.
7. Різдяний Ю.В. [Теорія риторики](#) / Ю.В.Різдяний. – М., 2006. –512 с.
8. Сагач Г.М. Риторика / Галина Сагач. – К., 2001 – 317 с.
9. Сагач Г.М., Юнина Е.А. Риторика в интеллектуальных играх. – К., 1990 – 293 с.
10. Чернокозов И.И. Профессиональная этика учителя / И.И.Чернокозов. – К.: Радянська школа, 2008. – 221с.